

LAW, INFORMAL RULES AND ECONOMIC PERFORMANCE
– THE CASE FOR COMMON LAW, Svetozar Pejovich, 2008,
Edward Elgar, Cheltenham, 178 str.

Prikaz*

U predgovoru svoje knjige *Law, Informal Rules and Economic Performance – The Case for Common Law* Pejovich navodi kako je u knjizi riječ o kapitalizmu i njegovoj ekonomskoj uspješnosti. Kapitalizam opisuje kao “jedini sustav u dosadašnjoj povijesti koji je bio uspješan u izvlačenju prosječne osobe iznad egzistencijalnog minimuma i u postizanju stabilne, premda ciklične, stope ekonomskog razvoja”. Međutim, Pejovich dodaje kako u njegovoj knjizi nije riječ o zagovaranju kapitalizma na filozofskim ili ideološkim osnovama. Umjesto toga, njegov je cilj objasniti zašto je taj sustav bio tako uspješan. Kako bi to učinio, njegov postupak ide u dva smjera: 1. analizira učinke poticaja formalnih i neformalnih institucija na ekonomsko ponašanje pojedinaca ili, drugim riječima, analizira učinke kapitalističkih pravila na samu igru te 2. ispituje prilagodbu pravila tijekom vremena. Pejovich razlikuje dva osnovna tipa kapitalizma – angloamerički i kontinentalni, pri čemu se usredotočuje na dva pravna sustava na kojima se oni temelje – na običajno i građansko pravo. Autorov je cilj objasniti kako su i zašto različite verzije kapitalizma dovele do različitih društveno-ekonomskih rezultata.

Knjiga je organizirana u tri dijela: 1. *Temeljni ekonomski koncepti* (poglavlja 1-2), 2. *Transformacija srednjovjekovnoga u moderno društvo: uspon klasičnog liberalizma, vladavine prava i kapitalizma* (poglavlja 3-9) i 3. *Put ka teoriji institucionalne promjene* (poglavlja 10-15). U prvom dijelu autor raspravlja o nekim osnovnim ekonomskim konceptima, transakcijskim troškovima, ulozi institucija i značenju ekonomske učinkovitosti. Pritom definira neformalne institucije kao “tradicije, običaje, moralne vrijednosti, vjerska uvjerenja i sve ostale norme ponašanja koje su nastale spontano, preživjele test vremena i služile povezivanju generacija”. Formalne su institucije “ustavi, statuti, zakoni i drugi državni propisi”. Kao što autor navodi, glavno je polazište knjige da promjene u institucijama utječu na gospodarstvo i da promjene u gospodarstvu imaju predvidive učinke na razvoj i modificiranje institucija. Čitateljima koji nisu upoznati s glavnim konceptima institucionalne ekonomije prvi će dio knjige dati dobar uvod u područje. Pisan je u stilu udžbenika – jednostavno i poučno.

---

* Primljeno (*Received*): 16. 2.2009.

Prihvaćeno (*Accepted*): 25.2.2009.

Na početku drugog dijela autor ukratko raspravlja o nastanku kapitalizma i njegovoj ovisnosti o vladavini prava. Također naglašava važnost individualizma, koji “nagrađuje konkurentsko ponašanje, promiče preuzimanje rizika i dohodovne nejednakosti smatra poželjnim rezultatom poduzetništva i slobodne trgovine”. Osim vladavine prava i kulture individualizma, treći je temelj kapitalizma konkurentsko tržište. Autor također piše o sudstvu, ustavu i privatnim vlasničkim pravima te povezuje učinke institucionalnih poticaja i ekonomsku uspješnost. Prema autoru, četiri su temeljne institucije kapitalizma: privatna vlasnička prava, ugovori, nezavisno sudstvo i ustav. Te su institucije utkane u vladavinu prava. U drugom dijelu knjige nalazi se pretisak Buchananova članka *Afraid to be free: dependancy as desideratum*. U trećem dijelu knjige Pejovich predlaže i razvija “teoriju institucionalnih promjena koje podržavaju učinkovitost, a koje su konzistentne kako s kulturom kapitalizma, tako i s održivim ekonomskim razvojem”. Teorija se temelji na tri glavna čimbenika: vladavini prava, nositeljima promjena (pojedinci) i interakciji između formalnih i neformalnih institucija. Bit teorije (interakcijske teze) jest da vladavina prava daje poticaje nositeljima promjena da smanje jaz između kulture kapitalizma i prevladavajuće kulture u društvu. Pejovich zapravo nastoji uvesti kulturu u model institucionalnih promjena.

Potrebno je istaknuti nekoliko detalja vezanih za Pejovicheva stajališta. Prvo, on smatra da se, suprotno engleskome i američkom iskustvu, “na europskom kontinentu nikad nije ozbiljno sumnjalo u ulogu moćne države, čak to nisu činili ni najistaknutiji europski klasični liberali”. U angloameričkom kapitalizmu država je predator kojega treba ukrotiti vladavina prava, dok je u kontinentalnom kapitalizmu država partner u ekonomskoj igri. Drugo, autor naglašava da upletanje države u ekonomske aktivnosti čini gospodarstvo manje učinkovitim. U odveć reguliranoj Europskoj uniji ne događaju se fenomeni poput Billa Gatesa i Johna Della. Treće, kontinentalni kapitalizam daje prednost društvenoj pravdnosti pred slobodom izbora, dok su u angloameričkom kapitalizmu najvažniji sloboda izbora i vlasnička prava. Općenito, angloamerički kapitalizam bolje štiti institucije kapitalizma. Četvrto, autor jasno razlikuje sustav običajnog i građanskog prava. Sustav običajnog prava temelji na sudskim odlukama, predstavlja institucionaliziranje neformalnih institucija i stavlja naglasak na “individualne slobode, privatna vlasnička prava i slobodnu razmjenu”. Suci u sustavu običajnog prava mogu birati hoće li se držati prevladavajućih prošlih presuda ili će ih ignorirati i donijeti nove. To znači da suci imaju diskrecijsku moć za donošenje odluka koje nisu u skladu s nečim što je u prošlosti ili u postojećim pravilima bilo općeprihvaćeno. U zemljama građanskog prava zakonodavci raspravljaju o prijedlozima stručnjaka i prihvaćaju one koji prođu njihovu kontrolu. Državni službenici i sudovi zatim primjenjuju i provode nova formalna pravila. Nadalje, zakonodavni je proces pod utjecajem različitih interesnih skupina. U zemljama običajnog prava formalna pravila nastaju spontano, unutar samog sustava, kao odgovor na promjene u zahtjevima igre. “Te prilagodbe u formalnim pravilima smanjuju transakcijske troškove iskorištavanja novih mogućnosti razmjene i pritom premještaju resurse u aktivnosti s većom vrijednošću.” Formalna pravila u zemljama građanskog prava također nastaju kao odgovor na promjene u igri, ali zakonodavci su motivirani primijeniti ona formalna pravila koja usmjeravaju interakcije među ljudima prema ishodu koji želi većina glasača, medijski glasač, skupine koje traže rentu ili svi zajedno. Pejovich smatra da su transakcijski troškovi spajanja tih dvaju pravnih sustava vrlo visoki.

Razmotrimo sada autorova stajališta počevši od uloge države. Je li razlika između angloameričkoga i kontinentalnog kapitalizma kad je riječ o ulozi države doista tako velika? Reisman (2008) naglašava nekoliko stvari vezanih za SAD. Prvo, državna potrošnja u SAD-u trenutačno čini više od 40% nacionalnog dohotka, što ne uključuje golemu izvanproračunsku potrošnju (npr. nedavno spašavanje banaka). Prema Reismanu, to znači da više od četrdeset od svakih sto dolara država uzima protiv volje građana koji su ih stvorili. Drugo, u SAD-u trenutačno postoji petnaest ministarstava i više od stotinu državnih agencija i komisija. Treće, 2007. godine Državni je registar sadržavao čak 73.000 detaljnih državnih propisa, što je porast od više od 10.000 stranica u odnosu prema kraju 1970-ih. Osim toga, u SAD-u na razini saveznih država postoji masivan aparat zakona, državnih odjela, agencija i propisa. Nadalje, upitno je smatra li se doista u Europi država partnerom u ekonomskoj igri. Ta je tvrdnja previše općenita. Vrlo vjerojatno poduzetnici u Europi imaju upravo suprotno mišljenje o državi. Nadalje, moćna država nikad nije bila prihvaćena u Švicarskoj, a vodeći njemački liberali poput Kanta i von Humboldta uspješno su je osporavali. Osim toga, nedavno je u SAD-u usvojen paket fiskalnih poticaja vrijedan 787 mil. dolara. Iako je republikanci nisu podržali, ta mjera pokazuje da se država u SAD-u općenito ne smatra predatorom.

Pejovich se koristi indeksom ekonomske slobode kako bi ocijenio je li angloamerički ili kontinentalni kapitalizam bolji u njegovanju institucija kapitalizma.¹ Proizlazi da je ekonomska sloboda veća u angloameričkom kapitalizmu, odnosno u zemljama običajnog prava. Za zemlje običajnog prava indeks je 2007. godine iznosio 81,3 na ljestvici od nule do 100, a za zemlje građanskog prava 72,7. Prvu skupinu zemalja čine SAD, Engleska, Irska, Australija, Kanada i Novi Zeland. U tim je zemljama običajno pravo dominantni pravni sustav. U drugoj su skupini zemalja (sve zemlje Zapada, u kulturološkom smislu, koje se temelje na građanskom pravu) Portugal, Španjolska, Francuska, Luksemburg, Njemačka, Belgija, Nizozemska, Italija, Švicarska, Austrija, Švedska i Danska. Autor je izostavio Grčku jer je u njoj stoljećima dominiralo Otomansko Carstvo, Finsku “jer je ostala između Zapada i Istoka” i Norvešku jer primjenjuje i običajno i građansko pravo. Hong Kong i Singapur izostavio je zato što “nije jasno jesu li dio zapadne civilizacije”.

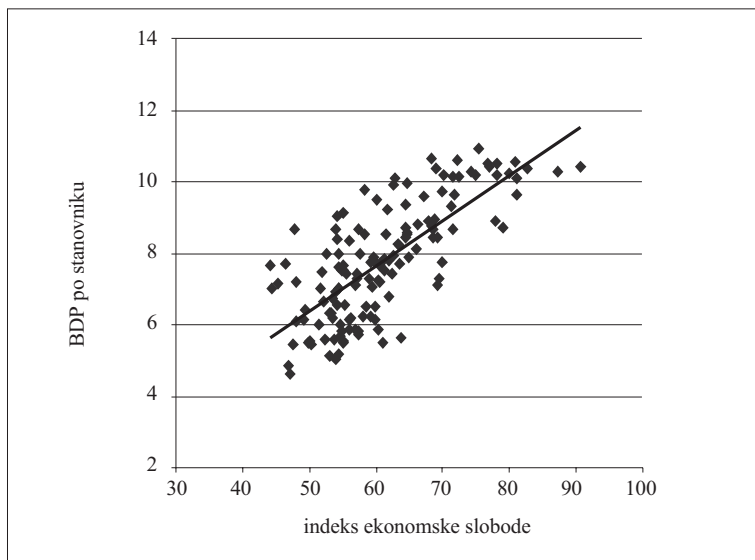
U Pejovichevoj analizi na temelju primjene indeksa ekonomske slobode postoji nekoliko spornih točki. Autor priznaje da indeks nije savršena mjera. Usprkos tome, jedina je kojom se koristi. Osim toga, je li razlika između 81,3 i 72,7 doista toliko značajna da bi čitatelj mogao biti uvjeren kako je angloamerički kapitalizam bolji? Čak je i autorovo objašnjenje koje je zemlje uključio, a koja ne i zašto pomalo nejasno. Ako autor već spominje Hong Kong i Singapur, koji imaju najveći indeks, kako to da ne spominje Indiju, koja je oblikovala svoj pravni sustav na temelju engleskoga, a čiji je indeks bio 54,1? Općenito, što je s azijskim zemljama? To osobito vrijedi za Kinu, zemlju koja je postigla brz ekonomski rast unatoč slaboj vladavini prava (indeks za 2007. bio je 51,8). Dodatni problem indeksa ekonomske slobode jest da ne pokriva dugačko vremensko razdoblje – počinje 1996. Lako je moguće da su prije četrdesetak godina neke kontinentalne zemlje

---

¹ Ekonomska sloboda definirana je kao dio slobode koji se odnosi na materijalnu autonomiju pojedinca s obzirom na državu i druge organizirane skupine (Heritage Foundation, 2008). Indeks uzima u obzir deset varijabli: slobodu poslovanja, slobodu trgovanja, fiskalnu slobodu, veličinu države, monetarnu slobodu, slobodu investiranja, financijsku slobodu, vlasnička prava, slobodu od korupcije i slobodu rada.

poput Zapadne Njemačke ili Švicarske imale više ekonomske slobode nego Velika Britanija, Irska ili Novi Zeland. Konačno, Pejovich propušta uočiti snažnu korelaciju BDP-a po stanovniku i indeksa (v. grafikon 1). Drugim riječima, bogatije zemlje imaju više ekonomske slobode. Nije nužno da te zemlje imaju pravni sustav koji se temelji na običajnom pravu. Pejovich također ne obraća pozornost na mogućnost obrnute uzročnosti: možda zemlje imaju više ekonomske slobode jer su bogatije, a ne obrnuto.

Grafikon 1. Korelacija BDP-a po stanovniku i indeksa ekonomske slobode za 2007.

Izvor: Heritage Foundation (2008) i World Bank (2008); autoričina analiza

Usredotočimo se sada na pitanje običajnog i građanskog prava. Jedna bilješka u knjizi sadržava Colombattovu tvrdnju da u zemljama građanskog prava prethodne sudske odluke postaju sve važnije u mnogim upravno-pravnim predmetima, u kojima sutkinja može tumačiti pravo kako želi, ali je pod pritiskom da objasni razlike u odnosu prema prethodnim sličnim slučajevima. Nadalje, Pejovich nekoliko puta, ali usputno, spominje da razlika između građanskoga i običajnog prava nije crno-bijela. Naime, u zemljama građanskog prava pozornost se obraća na prethodne sudske odluke, a u zemljama običajnog prava oslanja se na zakone. Razlika je u relativnoj važnosti tih dvaju modela u oblikovanju formalnih pravila. Ako razlika između ta dva sustava nije toliko velika, zašto autor osobito inzistira na tome da je sustav običajnog prava bolji? Weber je (1972:471) tvrdio da je Engleska postala ekonomski uspješna ne zbog svoga pravnog sustava nego djelomično usprkos njemu. Naime, samo su imućni imali pristup kraljevskim sudovima, koji su primjenjivali običajno pravo, dok su svi ostali bili osuđeni na “kadija te tuži, kadija ti sudi” sustav ili uopće nisu imali pristup pravosuđu. To se promijenilo tijekom 20. stoljeća. Osim toga, Posner (1998:2) tvrdi da neke američke države imaju vrlo ispolitizira-

no sudstvo upitnih profesionalnih sposobnosti, ipak su ekonomski uspješne. Pejovichev argument da je zakonodavni proces u Europi pod utjecajem skupina koje traže rentu, a u SAD-u nije tako, jednostavno ne stoji. Zašto onda jaka lobistička industrija u SAD-u uopće postoji? Nadalje, Lele i Siems (2006) pokazali su, suprotno dotadašnjim istraživanjima, da ne postoji pravna razlika u zaštiti dioničara u zemljama običajnog i u zemljama građanskog prava. Nadalje, sporno je Pejovichevo gledište da su pravni sustavi koji se temelje na građanskom pravu, u usporedbi s onima koji se temelje na običajnom pravu, obično lošiji pri uzimanju u obzir neformalnih institucija. Primjere za to možemo pronaći u knjizi o donošenju sudskih odluka koju je napisao Pawlowski (1999). On je naveo da su suci u Habsburškoj Monarhiji prilikom donošenja presuda različito tumačili ista zakonska pravila u različitim dijelovima monarhije, i to zato što su uzimali u obzir neformalne institucije. Konačno, autor ne razlikuje različite potkategorije građanskog prava. Naime, istraživači koji se bave komparativnim pravom obično dijele građansko pravo u tri skupine: njemačko, francusko i skandinavsko.

Pejovichevu interakcijsku tezu vrijedi citirati: “Kad članovi društva smatraju da su posljedice novoga formalnog pravila u sukobu s postojećom kulturom, onda će transakcijski troškovi integriranja tog pravila u institucionalni okvir biti veliki, trošiti više resursa i smanjiti stvaranje bogatstva. Stvarni ekonomski rezultat zajednički je proizvod interakcije novog pravila s prevladavajućim neformalnim pravilima.” Kako bi dokazao svoju tezu, Pejovich samo uspoređuje rezultate indeksa ekonomske slobode za zemlje središnje i istočne Europe, ali ih dijeli u dvije skupine: one s većim i one s manjim utjecajem Zapada. Prve imaju viši prosječni indeks, što je prema Pejovichu “izvanredna” potvrda interakcijske teze. Zemlje sa snažnijim zapadnim utjecajem prošle su kroz veće institucionalno restrukturiranje. Drugim riječima, zemlje u kojima su kolektivizam i egalitarizam bili slabiji lakše su mogle prihvatiti institucije kapitalizma. Iako je interakcijska teza zanimljiva, nije nova. Dosad je već postala gotovo općepoznata, što nije bio slučaj na početku tranzicije. Šteta je što Pejovich nije detaljnije proučio tranzicijske zemlje i njihove pravne sustave.

S većinom Pejovichevih ideja, osobito s onima o institucionalnim promjenama, teško se ne složiti. Međutim, Pejovich pojednostavnjuje stvari. Unatoč autorovoj namjeri da ne brani kapitalizam uz pomoć ideoloških razloga, neki zaključci u knjizi koji nisu čvrsto utemeljeni empirijskim rezultatima mogli bi se protumačiti upravo kao ideološki obojeni. Autorici ovog prikaza nameće se pitanje o samoj ideji Pejovicheve knjige: koja je svrha dokazivanja da je sustav običajnog prava bolji od sustava građanskog prava, osobito stoga što se čini da s vremenom postaju konvergentni? Mnogi bi tvrdili da su zemlje ovisne o prijednom putu; moraju djelovati s onim što im je na raspolaganju. Također, autor zanemaruje ostale moguće odrednice ekonomskog rasta osim institucija (v. npr. Temple, 1999). Konačno, Pejovich se u analizi usredotočuje na nekoliko zemalja koje su vjerojatno čisti primjeri sustava običajnog ili građanskog prava. No između te dvije “krajnosti” nalaze se mnoge druge zemlje koje se ne uklapaju ni u jedan od tih modela te svaka od njih ima svoje specifičnosti. Riječima Raconteursa, američke rock skupine, “there’s many shades of black” (*postoji mnogo nijansi crne*).

Marijana Bađun
Institut za javne financije, Zagreb

LITERATURA

Heritage Foundation, 2008. *Index of Economic Freedom* [online]. Dostupno na: [http://www.heritage.org/research/features/index/downloads.cfm].

Lele, P. P., Siems, M. M., 2006. “Shareholder Protection: A Leximetric Approach” [online]. Center for Business Research, University of Cambridge. Dostupno na: [http://www.cbr.cam.ac.uk/pdf/WP324.pdf].

Pawlowski, H. M., 1999. *Methodenlehre für Juristen*. Heidelberg: Müller.

Posner, R., 1998. “Creating a Legal Framework for Economic Development”. *World Bank Research Observer*, 13(1), 1-11.

Reisman, G., 2008. “The Myth that Laissez Faire Is Responsible for Our Present Crisis” [online]. Dostupno na: [http://mises.org/story/3165].

Temple, J., 1999. “The New Growth Evidence”. *Journal of Economic Literature*, 37(1), 112-156.

Weber, M., 1972. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: Mohr.

World Bank, 2008. *World Development Indicators* [online]. Dostupno na: [http://publications.worldbank.org/WDI/].